

# České hospodářskopolitické aktuálnosti.

Dr. Jan Matys.

Nacionalistický princip, který se uplatnil v hospodářské politice moderních států, vyvolal všude charakteristické hnutí stavů a tříd společenských. Příčinu tohoto hnutí pochopíme snáze, uvědomíme-li si počátky »systému národního hospodářství«. Listovi byla celní ochrana průmyslu zároveň ochranou zemědělství, zprůmyslovění země podmínkou, bez níž se nedá mysliti pokrok v zemědělství. Podporou a ochranou domácího průmyslu přibližuje se trh zemědělských výrobků k výrobcům samým a to trh, který musí být lepší než všechny ostatní. Listův systém národního hospodářství záležel tedy jen v ochraně průmyslu. Když se ochrana průmyslu zaváděla, vypadala po zevnějšku ovšem docela jinak, než systém národního hospodářství. Nečetný průmysl byl povýšen najednou na všestátní zájem, třeba ve skutečnosti ochrana jeho znamenala namnoze podporování čistě soukromého prospěchu. Není divu, že za tohoto stavu hlásili se o podporu a ochranu státu také jiní a že došlo k rozvrstvení a »zodbornění« hospodářského života v takové míře, že »odborné« organisace v nejednom případě už slouží jen za stafáž zájmů soukromých, které mají tímto způsobem dosíci spíše pověření všestátním hospodářským zájmem. Tohoto proudu nezůstala ušetřena žádná vrstva obyvatelstva a pojem ochrany státu doznal také náležitého rozšíření v programech a požadavcích zájmových skupin. Má-li již pomocí těchto zájmových skupin jednotlivec možnost zhusta uplatňovati svoje zájmy nikoli souběžné se zájmy celku, stupňovala se tato možnost podstatně zavedením všeobecného hlasovacího práva měrou dalekosáhlou. Jednotlivec s hlasovacím lístkem stal se hledaným zbožím v soupeřství stran a jeho soukromohospodářské potřeby nabyly v poměru k veřejným výdajným hospodářstvím jiného rázu a důležitosti.

Není divu, že souběžně s tímto rozvojem a krystalisací zájmů mezi svými příslušníky musil také stát rozšiřovati a stupňovati ochranu. Dojista nemá býti vytýkán tento vývoj jako vada dnešních poměrů. Jeť vývoj tento sám sebou zjevem docela velkole-

pým a vděčným předmětem hospodářského studia. A speciálně s českého hlediska vděčíme mu vlastně skoro vše, co o svém národním hospodářství víme. Než jisto jest jedno: že stálým posouváním individuálních zájmů do popředí ztrácí se smysl a přehled o povšechných zájmech národních. Markantním dokladem toho jsou hospodářské programy politických stran, které mluví vůbec už jen k stavům a třídám národa, nepovídají však nic o hospodářské politice celonárodní. Se zjevem tímto se nesetkáváme jen u nás. Docela stejné jsou poměry v sousedním Německu a snad jest to jedině Anglie, která dosud nevybudovala systém »národního hospodářství«, kde se politické zápasy odehrávají za hospodářské programy všenárodní. U nás jest svrchu zmíněný zjev povážlivější než u našich sousedů. Tam jest nositelem všenárodního programu hospodářského věda, po případě národní vláda, kdežto my vědecky zdůvodněného hospodářskopolitického programu vůbec nemáme. Schází nám k tomu vše, co vědě hospodářské může býti základem pro tvoření národního hospodářskopolitického programu, především ale detailní hospodářské dějiny. Proč jest tato otázka právě teď aktuální? Odpověď podává se z části již z toho, co bylo uvedeno. Drobením na zájmové skupiny, stále víc a více pokračujícím, stalo se nutným sjednati si měřítko pro posuzování zájmů deroucích se do popředí s hlediska všeobecného, aby se poznalo, co jest v souladu s celkovým zájmem národa, co nikoli, a co může být podporováno na účet celku. A nejen to. Ještě před 20 lety byly naše hospodářské zájmy národní soustředěny v drobnopodnikatelstvu. Požadavky živnostnictva a zemědělců byly současně naším hospodářským programem. Od té doby se poměry podstatně změnily. Nacházíme se právě v přechodu k průmyslovým národům a průmysl je to, který jest již teď naším novým důležitým faktorem výrobním. Průmysl nemůže však být založen jako řemeslo na empirii, na řešení problémů hospodářských od případu k případu. Stejně jako musí býti průmysl založen, má-li prospívati, po technické stránce na základech vědeckých, musí také jeho hospodářská základna býti vědecky založena, poněvadž jeho cíle musí býti jasny do další budoucnosti.

Hlavní problémy české hospodářské politiky se týkají poměru k hospodářské politice státu, kde jsme si v některých oborech svoje speciální české zájmy vlastně dosud nikdy neuvědomili, a pak poměru jednotlivých výrobních tříd navzájem. Pokud jde o poměr náš k hospodářské politice státu, může býti namítáno, že

ochrana zájmů našich nedá se odmysliti od ochrany zájmů ostatních národů rakouských, poněvadž jdou paralelně, a zájmy že se rozbíhají toliko při pozitivních opatřeních státu. Jest sice pravda, že stát při obchodněpolitických opatřeních nemůže postupovati proti zájmům některého národního průmyslu nebo proti zájmům zemědělským, aniž by současně nepoškodil zájmy téže skupiny jiného národa. Ale může rozhodně poškoditi opatřeními proti kterékoli skupině zájmové v celém státě platnými jeden národ víc, druhý méně. A v tom se právě rozbíhají naprosto naše hospodářskopolitické požadavky od požadavků německých. Tak na př. náš průmysl jest spojen dosud svými kořeny mnohem hlouběji se zemědělstvím, než průmysl německý, ať už tím způsobem, že zemědělství jest mu dodavatelem surovin, anebo tak, že má v našem zemědělství bezpečnou základnu odbytovou. A nejen to. Rozmach českého průmyslu posledních let jest dojista ještě v mnohem užší souvislosti se zemědělstvím. Není totiž pochyby, že rentabilita zemědělství stoupla a tím se uvolnily značné kapitály vázané až dosud potřebami zemědělské výroby na prospěch naší výroby průmyslové.

U Němců hrála tato okolnost dojista podřízenější roli než u nás, poněvadž u Němců není zemědělství už dávno rozhodujícím pramenem kapitálu, a naši Němci nejsou dokonce vázáni tou měrou jako my na vlastní prostředky kapitálové, majíce styky s kapitálem říšskoněmeckým. Za to u nás jest zemědělství až dosud rozhodujícím faktorem při tvoření kapitálu a jediným bezpečným jeho pramenem. Že skutečně tomu tak, myslím, netřeba dokazovati obšírněji. Ale bylo by vděčnou studií zjistit příliv kapitálu ze zemědělství do průmyslového podnikání právě v těchto letech. Chtěl jsem říci, že prozatím jsme měli stálý bezpečný pramen kapitálový v zemědělské výrobě, jenž značně zmohutněl zvýšením rentability zemědělství a oplodnil naše průmyslové podnikání. Jest zapotřebí, aby tento stav potrval i napříště, máme prohlásiti za zájem všenárodní agrární politiku, již nepochybně děkujeme ze značné části za svoje hospodářské úspěchy? To jest otázka, která by vzhledem k dnešním poměrům vyžadovala bezodkladného vyjasnění a nestranného vědeckého probádání. Již z toho jest jasno, že poměr českého průmyslu k českému zemědělství musí být u nás podstatně jiný než u Němců, a že protivy mezi průmyslem a zemědělstvím, vyhnané u nás stejně jako u Němců na ostří nože, nedají se skutečnými poměry zdůvodniti, nepřihlížíme-li sami k tomu,



že urbanisační proces český stojí daleko za německým. Tím se však musí lišiti také poměr českého národního hospodářství — aspoň v daném okamžiku — k hospodářské politice státu od poměru německého. Ale tato okolnost není jediná. České hospodářské zájmy obchodněpolitické liší se od německých i v různých jiných směrech, zejména na př. v exportu, kde, jak to povaha našeho průmyslu vyžaduje, jsme nepoměrně více interesováni na urovnání poměrů obchodněpolitických se slovanskými zeměmi než naši sousedé.

Z vnitřních záležitostí českého národního hospodářství byla předmětem nejčastějších úvah národní soběstačnost, jež jest součástí naší národní politiky konsumentské.

Teprve nedávno J. Exc. Dr. Bráf prohlásil opět v Přehledu a v interviewu k redaktoru Samostatnosti odběratelskou ochotu k českému výrobku za lék proti naší národní slabosti, menšinám, a za předpoklad hmotného zajištění přírůstku dnešní i příští generace. Úkoly, které se tu připisují české odběratelské ochotě jako mravnímu závazku v tomto směru, platí jen za určitých předpokladů a obmezeně. Není možno otázku českých menšin rozřešit prostě zvýšením zaměstnání našich výrobců, uskutečňováním odběratelské ochoty. Podnikatel nebývá, hrnou-li se mu zakázky, vždy tak vděčný, aby zdvojnásobil počet dělnictva, zdvojnásobil-li se jeho výroba. Naopak přikoupí a zlepší stroje a stav dělnictva rozmnožuje, až když skutečně není jiného vyhnutí. Naše dělnictvo menšinové patří mimo to povoláním k takovým odvětvím výrobním, kterých na domácí půdě nemáme. Naopak naše hornické menšiny povstaly dojista z nemalé části tím, že četná kutiště v českých krajích, kterých najdeme ještě v starších místopisech u Sommera a Schallera celé řady, zanikla a dělnictvo, resp. horníci musili za výdělkem do severních Čech. Kdyby český horník chtěl se vrátiti za denní mzdu 2 nebo 3 K do českých krajů, byla by otázka českých menšin ve smyslu usídlení v domácích krajích rozřešena ihned. Ale přítok dělnictva do míst s vyšší úrovní mzdovou jest nepřemožitelná skutečnost, se kterou musí počítati všichni národové světa a dokonce i nejkulturnější. Fakt, že Amerika má nejvyšší mzdovou úroveň světa, způsobuje přímo světovou cirkulaci pracovních sil, a odchodu nejlepších mohou se brániti různí národové s úspěchem jen tehdy, mohou-li se mzdou přiblížit americké úrovni.

České dělnictvo v uzavřeném území pracuje mimo to z veliké

části pro nečeskou spotřebu, a ani kdyby odběratelská ochota naše byla s to naši výrobu skutečně značnější měrou stupňovat, nemohli bychom počítati při zvyšování počtu dělnictva na větší zpětný příliv z německých krajů, kdybychom nevyráběli totéž a po případě pro tytéž spotřebitele jako naši sousedé. Poněvadž však cesty průmyslového vývoje se nedají předpisovati, bylo by vůbec falešnou spekulací, jak způsobiti návrat našeho dělnictva z uzavřeného území na naši půdu. Jsou ovšem jednotlivé případy, které lehce svádějí ke generalisování. Tak na př. při zakládání nových textilních podniků na českém severovýchodě se vrátilo české textilní dělnictvo na českou půdu a některé naše menšiny proto zmizely. Snad nebude bez zajímavosti, sdělím-li při této příležitosti, že českému dělnictvu hrozí v některých oborech (zejména strojnictví) úbytek zaměstnání pro nedostatečnou jazykovou kvalifikaci. Starší generace ovládají ještě německý jazyk tou měrou, že, pokud jimi tovarna disponuje, mohou obstarat montáže a podobné práce také v německých krajích. Mladší generace dělnické se této úlohy nedovedou zhostiti tak, aby odběratele uspokojily, a proto není daleka doba, kdy bude musit český výrobce vyjít rostoucím požadavkům německého konsumenta vstříc tak, že dá obstarati montáž a podobné práce německými dělníky.

Tato skutečnost ukazuje zároveň, že by stačilo k rozmnožení českého výdělku prostě už sebevědomé vystupování českého spotřebitele, tedy to, co chtěla Jednota českých obchodních gremií svým požadavkem české korespondence, ale rozšířeno na všechny spotřebitele bez rozdílu. Neváhám říci, že výsledky takovéhoho národnostního vystupování konsumu mohou býti příznivější, než výsledky svůj k svému.

Pokud jde o odběratelskou ochotu jako mravní závazek českého spotřebitele vůbec, jest pochopitelno, že theoreticky možno v ní spatřovati jediný prostředek, aby se dosáhlo v mezích našeho národního hospodářství cíle, jenž tanul Listovi na mysli pod »rozvojem produktivních sil«. Prakticky prováděno, vybavuje nám heslo o odběratelské ochotě řadu svízelných otázek, které hodnotu jeho a význam podstatně redukuje. Chápu docela, že v průhledných hospodářských poměrech let 50-, 60- a 70tých minulého století mohlo a dojistá že také mělo svůj k svému praktický význam. Ale za našich dnů při veliké cirkulaci výrobků musí svůj k svému ztroskotat o neorientovanost českého spotřebitele, které ovšem nejsou s to odpomoci ani »adresáře« a podobné pomůcky, proti nimž

ostatně největší část firem protestovala hned, jak byly vydány. Adresářem však není ještě řečeno, že bych u firmy v něm udané dostal skutečně český výrobek, a na tom přece záleží výhradně. Český výrobek sám jest za daných poměrů hospodářských podivný pojem. Díváme-li se na téhož výrobce, na př. tkadlce, vidíme, že jednou koupí přízi z německé, po druhé z české přádelny. On koupit takto musí, poněvadž jednou dostane levnější přízi zde, po druhé onde. Jest tedy jeho výrobek jednou čestější, po druhé míň český. Horší jsou případy, kdy celý český obor průmyslový dodává polotovary k zušlechtění německým závodům, a těch případů jest více, než si mnohý z nás myslí. A konečně jsou případy, a těch jest nejvíce, že český výrobek se dostává k spotřebiteli německýma sprostředkovatelskýma rukama. Ovšem jsou podobné případy opačné. K jádru věci se dostaneme touto otázkou: Má býti naproti těm českým obchodníkům, kteří v konečné ruce prodávají německý výrobek, projevována odběratelská neochota tím, že se obrátím na českého výrobce? Tento případ se bohužel pokládá za samozřejmější, než skutečně jest, poněvadž převládá namnoze mylná představa o eliminaci sprostředkovatelského živlu, a zdá se být samozřejmé, že jde toliko o volbu mezi českým a německým výrobkem. Ve skutečnosti jsou věci jinak. Poměr mezi českým průmyslem a českým obchodem není takový, jak by si bylo přáti. Namnoze však proto, poněvadž český průmyslník soutěží v nabídce na bezprostředního spotřebitele s obchodníkem, snaží se udržeti bezprostřední styk s poslední rukou, proti svému vlastnímu zájmu, a v tom je podporován právě těmi bezprostředními spotřebiteli, kdož jdou za českým výrobcem až do jeho výroby. Není falešnější výchovy, které se dostává tímto způsobem českému výrobcovi. Pro masu konsumentů rozhodne o dodavateli konec konců dobrý obchodník a ušetřených několik procent rabatu mstí se pak na rozvoji průmyslu. Český výrobce má povinnost najíti dobrého českého obchodníka stejně jako naopak. Tou měrou, jak se uskutečňují takováto spojení, blížíme se také cíli obsaženému v hesle národní soběstačnosti. Bezprostřednímu spotřebiteli vzbázel by pak jen mravní závazek podporovati českého obchodníka. Tento »mravní závazek« může míti pak i jistou skutečnou cenu a praktický význam, poněvadž jej realizuje dobrý obchodník. Českého obchodníka čekají však mimo to v našem národním hospodářství úkoly, pro něž musí býti respektován. On jediný jest totiž s to doplniti naši výrobu v oborech, kde nejsme dosud zastoupeni.



Naše konsumentská politika byla tedy až dosud založena jen na hesle svůj k svému a myslím, že »nevynutitelný« mravní závazek k odběratelské ochotě naproti českým výrobkům, opřený po případě i vědomím vlastního možného prospěchu, má dojista sám o sobě docela nepatrnou praktickou hodnotu, poněvadž jej paralysojí nesčíslné jiné poměry společenské, které po případě mohou přinášeti takové okolnosti, jichž mravní i hmotný význam u jednotlivce převyšuje povšechný všeobecný zájem na plnění odběratelské ochoty; že, máme-li dojít k cíli vlastnímu, totiž posílení českého průmyslu, musí býti spolučinní v přední řadě oba dva faktori materiálně interesovaní, totiž výrobce a obchodník, poněvadž konsument jest právě »předmět, který se normálně zpracovává«. Tedy pořádný a správný poměr mezi průmyslem a obchodem a teprve pak konsumentská ochota proti poslední české ruce sprostředkovatelské.

Jest však mezi českou výrobou a českým obchodem takový vzájemný poměr, že může umístění výrobků býti obstaráno výhradně českými silami? Bohužel nikoli. Máme několik výrobních odvětví, která prodávají výhradně anebo z větší části prostřednictvím cizích sprostředkovatelských sil, a celá naše výroba jest za hranicemi odkázána bezvýjimečně na cizí sprostředkovatelský živel. Jaký by měl býti správný poměr, musilo by se zvlášť vyšetřiti. Jest jasno, že živíme na účet české práce tisíce lidí cizích a dobře je živíme. Co je lepšího a co je horšího: pracovati v těchto případech s českými silami za nepoměrně horších výsledků obchodních a zaměstnati následkem toho méně lidí doma, anebo dáti průchod svůj k svému? Těžká odpověď. Jisto jest, že není naší slabostí největší, že několik set tisíc našinců jest živo v cizích službách, jest horší, že ve svých vlastních službách máme tisíce cizinců, které živíme na svůj účet. Kdyby se mělo pečovati skutečně o rozvoj produktivních sil, musilo by býti přední starostí nahraditi tyto cizí síly našimi vlastními. Mravní závazek podporovati český podnik vztahuje se dojista také na naše příslušníky, kteří za stejných podmínek jako pro cizí závody konají sprostředkovatelské služby. Také zde jest tento mravní závazek imponderabile, není-li dostatek vůle jíti hospodářsky ku předu.

Hlavní zásady konsumentské politiky musí se však opírat o takové společenské jevy, které skutečně jsou dělícíky potřeb a zvyklostí spotřebitelských. V našich poměrech jsou těmito dělícíky jen města a venkov: města s rychle se měnícími zvyky spotřebi-

telskými, která jsou stálým ostnem pro zdokonalování výroby, a venkov celkem spotřebitelsky konservativní. Správný poměr mezi oběma vrstvami spotřebitelskými jest za jistých poměrů naprosto nezbytným předpokladem pro rozvoj národního hospodářství. Při rychlé a náhlé změně zvyklostí spotřebitelských, která v moderních městech jest samozřejma, opotřebuje se kapitál výrobní velice rychle a záleží jen na velikosti amortizačních kvot, vydrží-li naše podniky závodění s cizími. V tomto směru jsme udělali až dosud velice smutné zkušenosti, a obory průmyslové, které pracují pro rychle a úplně se měnící potřeby, jsou nám dosud nedostupny (výroba dámských látek, konfekce ve velkém atd.). Naproti tomu z oborů spotřebitelsky konservativních vyrostly nám podniky prvního řádu. Jest zajímavé pozorovati, jak naši výrobci, kteří se uchýlili výroby předmětů změněné spotřeby, jsou nesení při nové změně se svými výrobky mezi spotřebitele konservativnější, mezi něž se přenáší první změna jakoby vlna. A právě tato vlna nese je nejednou na zelenou snětev. Správný poměr mezi oběma vrstvami spotřebitelů jest ovšem rozhodný nikoli pro existenci velkopodniků, nýbrž pro vzrůst malých podniků až do kategorie, kde se rozšíří základna odbytová tou měrou, že není již naprosto zapotřebí obávat se »náhlých« převratů ve zvyklostech spotřebních. A to je právě pro nás ze značné míry otázkou životní. My takové vydatné spotřebitelsky konservativní vrstvy potřebujeme víc, než naši sousedé, a to proto, poněvadž jsme kapitálově značně slabší a sneseme proto daleko méně než oni rychlé opotřebení značnější části kapitálů. To jest nový důvod, proč zemědělství a zemědělské obyvatelstvo hraje v našem národním hospodářství docela jinou roli než u Němců.

Pokusil jsem se načrtnouti stručně příčiny, proč zájmy českého národního hospodářství v poměru k státohospodářské politice Rakouska se hodně různí od jednotlivých skupin zájmových, a proč nejsou paralelní se zájmy německými. Příčiny tyto nejsou jediné, a pohlédneme-li v kterýkoli kout českého hospodářského života, najdeme zvláštnost. Ocenění těchto zvláštností v poměru k celkovému hospodářskému životu a celkovým hospodářskopolitickým poměrům zůstane stejně jako řada jiných zralých problémů českého hospodářského života budoucnosti, a bylo by si jen upřímně přát, abychom nezůstali nadlouho jen o jalových programech našich politických stran a o německých hospodářských myšlenkách at z Vídně, at odjinud.